

Persoonlijk dossier van schoolontwikkeling

FOTO: ION VAN DEN BORN

Portfolio's zijn leuk en zinvol, aldus sommige samenstellers. Er wordt steeds meer over gepraat in het onderwijs, op elk niveau: vmbo, mbo, hbo. Wat kun je er mee, past het wel bij het onderwijs en hoe geef je zo'n overzicht van te bereiken en al bereikte competenties vorm?

“E en portfolio is niet alleen heel zinvol,” zegt

Annalies Aikema, docent Nederlands en coördinator van de bovenbouw in Heerenveen. “De leerlingen vinden het ook leuk dat ze iets tastbaars meekrijgen van de tijd die ze op school hebben doorgebracht.”

Ze praat over de vmbo'ers in het dit schooljaar gestarte leerwerktraject. De tien leerlingen hebben ieder een doos van uiteenlopende omvang. Daarin stoppen ze dingen waar ze trots op zijn, werk dat ze hebben

◀ Valeria (leerwerktraject vmbo-groen in Heerenveen) toont haar portfolio

Een digitaal portfolio, zoals het hao dat wil, moet de student het gevoel geven dat hij controle heeft over zijn leerproces, dat hij zelf kan bepalen waar zijn interesses liggen en dat hij kan laten zien waar hij goed in is

gemaakt en ook een vragenlijst waarop ze bijvoorbeeld schrijven dat ze willen leren samenwerken.

Valeria, Minne en Petra, drie van de tien leerlingen in het Heerenveense leerwerktraject, alledrie 15 jaar, tonen trots hun dozen. Ze hebben een mooi exemplaar uitgezocht en bewaren die in hun eigen honk, een speciale hangruimte met een zithoek. "Makkelijk met ouderavond", zegt Petra over haar portfolio. Dan kun je echt laten zien wat je doet op school. De ouderavond hebben ze laatst zelf georganiseerd: bloemstukken gemaakt, koekjes gebakken, de directeur voor een toespraak gestrikt. Petra kan nu van haar producten niet zoveel laten zien, want haar werkstukken (vazen van klei) moeten nog gebakken worden. Minne bewaart een paar zelfgemaakte lasverbindingen.

Digitaal

Aan de andere kant van het land hebben ongeveer vijftig eerstejaars van Hogeschool INHOLLAND Delft (studierichting Plattelandsontwikkeling)

sinds september een digitaal portfolio. Het zijn ook hier min of meer de eerste ervaringen.

De portfolio's in Delft spelen voorlopig vooral een rol bij de stage. Zodra een student enkele oriënterende modules heeft afgerond, kan hij zich een idee vormen van wat hij in de stage wil leren. Bijvoorbeeld: onderhandelen, ontwerpen of beleidsstukken schrijven. Hij bespreekt dat met zijn 'coach' en slaat zijn plan elektronisch op.

Deze aanpak is ingebed in het grotere geheel van studieloopbaanbegeleiding, vertelt Jan Fienieg, projectleider van 'digitaal portfolio', een pilot van het hao-brede hao.com-project. "De eerste reactie van de student is: 'ik word gecontroleerd', maar later zien ze wel de voordelen. Voor de school moet de testfase duidelijkheid bieden over welk portfolio past bij het gekozen onderwijsconcept en welke problemen je bij implementatie tegenkomt."

Ontwikkelingsplan

Dat concept is in de eerste plaats

competentiegericht. Een portfolio biedt dan vele mogelijkheden. In zo'n portfolio (een doos, een map, een aantal computerbestanden, een persoonlijke website) worden immers zaken bewaard die bijdragen aan de bewijsvorming voor competenties. Het kunnen foto's van werkstukken of bloemwerken zijn, verslagen, repetities, video-opnamen van een presentatie, alles wat getuigt van de voortgang, de ontwikkeling en de prestaties van een leerling of student.

Een portfolio is vaak ook de plek waar een leerling of student in vastlegt wat hij wil leren. Vergelijkbaar met een persoonlijk ontwikkelingsplan. Waartoe wil je na afloop van je studie of een bepaald studie-onderdeel toe in staat zijn? Welke mogelijkheden wil je voor jezelf openen? In de studietijd is dat persoonlijk ontwikkelingsplan voor de meesten niet erg definitief. Het toekomstbeeld kan verschuiven met elke stage, met ieder gesprek, met elke bezinning. En zo ook de leervragen.

Bijvoorbeeld in Heerenveen, waar in het leerwerktraject vraaggestuurd wordt geleerd. Elke les begint met een werkbespreking. "Ze komen niet →

Portfolio's

Portfolio's komen uit de wereld van de kunst. Met een map vol eigen werk, afbeeldingen daarvan en recensies probeerden kunstenaars mogelijke opdrachtgevers te overtuigen van de kwaliteit van hun werk. Bedrijven stelden later op dezelfde wijze een wisselend pakket van producten en diensten samen. En langzamerhand wordt het nu in het overige onderwijs overgenomen.

Een portfolio is dan een document waarmee de student zijn ontwikkeling toont. Mogelijke functies van een portfolio in het onderwijs: volgen van voortgang, stimuleren van ontwikkeling, beoordelen van competenties, bewaken van kwaliteit en delen van kennis. Verder kan het gebruikt worden in een sollicitatie (als een soort cv), in een evc-traject of voor toelating tot een vervolgopleiding.

In een portfolio kunnen naast persoonlijke gegevens, een persoonlijk ontwikkelingsplan en allerlei bewijsmateriaal, ook stageplannen staan, een logboek, evaluaties van praktijkbegeleiders en af te vinken eindtermen of competenties.

Het portfolio is een instrument om bepaalde onderwijsdoelen te realiseren, geen doel op zich. Om frustratie te voorkomen, moet duidelijk zijn voor samensteller en gebruiker wat de bedoeling, de betekenis en de waarde is van het portfolio en de verzamelde informatie daarin. En ten slotte is het voor een succesvolle implementatie zaak dat het portfolio past binnen de onderwijsvisie en het onderwijsconcept van de opleiding.

direct met leervragen, dus je helpt ze daarbij”, vertelt Aikema. “En uiteindelijk lukt dat wel. Ze zijn nu bijvoorbeeld met bestraten bezig en vragen zich af: hoeveel tegels heb ik nodig en hoe reken ik dat uit?”

Ook voor de andere vmbo-leerlingen in het derde en vierde jaar worden er portfolio's aangelegd, maar die zijn voorlopig in beheer bij de mentor en worden opgeslagen in twee grote dossierkasten in de docentenkamer. Deze zijn meer gericht op doorstroom, aldus Aikema. “Een rapportcijfer zegt vaak niet zoveel. Daarom willen we ze iets meegeven wat een goed beeld van hun vaardigheden geeft.”

Het portfolio is geen doel, maar een middel. Het belangrijkste is, aldus Aikema, dat de leerlingen in het leerwerktraject naar zichzelf leren kijken. Valeria en Petra weten intussen dat ze de verzorging in willen en Minne wil trekkerchauffeur worden. Hun persoonlijk ontwikkelingsplan heeft daarmee inhoud en richting.

Controlemiddel

Op hogescholen wordt niet zozeer aan fysieke, maar eerder aan digitale opslag gedacht. Met de infrastructuurele mogelijkheden en elektronische oplossingen die Blackboard, Vigorp-laza, Livelink of Holomedia bieden. “Fantastische showcases,” vertelt Fienieg, “maar voor ons gaat het

erom, wat past bij ons type studenten? En wat zetten ze erop?” Hij maakt onderscheid tussen producten van studenten en de producten die door de hogeschool zijn gevalideerd. Je kunt dan denken aan drie domeinen: een enigszins besloten knutselruimte waarin studenten docenten of andere studenten rechten kunnen verlenen en zaken kunnen bijstellen, een ruimte waar plannen staan waar overeenstemming over is bereikt en de ruimte met gevalideerde producten. Daar kan dan niets meer gewijzigd worden.

“Het belangrijkste is de studenten het idee te geven dat het hun zaak is en dat ze het niet zien als controlemiddel”, zegt Fienieg. Dat wil zeggen als controlemiddel vanuit de school. Een portfolio zou juist de student het gevoel moeten geven dat hij controle heeft over zijn leerproces, dat hij zelf kan bepalen waar zijn interesses liggen en dat hij kan laten zien waar hij goed in is. Bijvoorbeeld voor doorstroming naar vervolgonderwijs of bij een sollicitatiegesprek.

Beoordelingen op school gaan waarschijnlijk anders met portfolio dan zonder, verwacht Fienieg. Stel je bijvoorbeeld voor dat in een normale situatie een presentatie wordt beoordeeld door een docent. Hij legt zijn maatstaven aan en vindt het goed of niet goed. Als je voor in je digitale dossier de presentatie op video vastlegt, kan iedereen meekijken. Het

wordt transparanter en de beoordeling wordt haast vanzelf objectiever.

Alumnibeleid

Een portfolio kan dan een open of een besloten karakter hebben. Gesloten wil zeggen dat de school bepaalt hoe het portfolio eruit komt te zien. Een open portfolio is helemaal van de leerling of student zelf. Hij bepaalt wat er in komt.

Een ander onderscheid kun je maken tussen proces- en resultaatportfolio's. Ontwikkeling of assessment (dat wil zeggen: onderzoek en beoordeling), waar leg je de nadruk? In de resultaat-portfolio's komen alleen de uiteindelijke producten, waarin resultaten en competenties aan het einde van de opleiding een plaats in vinden. Maar het hoger agrarisch onderwijs zal naar verwachting meer het proces-portfolio gaan gebruiken. In dit portfolio kan het persoonlijk ontwikkelingsplan regelmatig worden bijgesteld.

Fienieg: “Het kan vervolgens ook na de studie waarde hebben. Als hogeschool kun je dit opnemen in je alumnibeleid en je kunt dan de service aanbieden aan oud-studenten.” Voorlopig zijn dat ideeën en worden nog discussies gevoerd en testen gedaan. “Het is spannend om aan het begin van zo'n ontwikkeling te staan”, zegt Fienieg. Dat portfolio's gemeengoed zullen worden, daar zijn de hogescholen en de vertegenwoordigende HAO Raad het wel over eens. “De kunst is dan om het met zo min mogelijk drempels in het onderwijs te brengen.”

De pilot moet met inbegrip van de evaluatie voor de zomer worden afgerond. Intussen wil Fienieg dan al maatregelen hebben genomen om implementatie in het volgend schooljaar vlot te laten verlopen. ∞

Ton van den Born